

anlatımında bir hukuk metninin teknik soğukluğuna bürünüyorlar. Tanzimat, sırf "Avrupa muvazenesi" korumak için yapılmış bir hareket; devlete Avrupalı bir nizam vermekten başkaca da bir iyiliği olmuyor.⁹ Devlet, "cemiyet kuvvetine zilyet bulunan, halkın kesret içinde vahdeti" ile uğraşan bir yapı.¹⁰ Peki ya siyaset, o da "özü itibariyle hukukun tekniğinden başka bir şey" değil.¹¹ Ethem Bey'de bütün bu kavramlar tarihi ve sosyolojik sıcaklıklarından soyunup, mekanik bir hüviyete kavuşuyorlar. Yukarıda Bakunin'in sözünü ettiği Rus münevverlerini hatırlıyor musunuz? Akla ve bilime yaslanarak "hakikat" mücadelesine giren Rus münevverlerini... Doğrusu Ethem Bey'in kitabı, kitaptaki "realite" vurgusu insanın aklına bu hikâyeyi getiriyor. Böyle bakarsak onun mekanik yorumları; ne söylediği değil, niye öyle söylediği açıklık kazanabilir. Yine Bakunin'in analizinden devam edersek "Ethem Bey de Almanya, Paris, İsviçre" gibi yerlerde eğitim görmüş gençlerden. Kendisini ifade edebileceği yegâne alan "devlet bürokrasisi" içinde yer almazken de "muhtemelen" epeyce liberal. Ancak bu liberallik, hikâyedeki gibi devlet mantığının sertliğiyle karşı karşıya gelince çuvallıyor.

Bakınız ne diyor Ethem Bey: "Cemiyeti ikinci plana atarak yalnız ferde kıymet veren nazariyeler nasıl vakıalara uymadıkları için revaçtan düşmüşlerse, sathi bir görüş yanlışlığıyla, ferdi ihmal ederek sırf cemiyete ehemmiyet verenler de aynı tesir altında nüfuzlarını kaybetmişlerdir."¹² Buna benzer düşünceleri Recep Peker'den, Akçura'ya, Ağaoğlu'ndan, Bozkurt'a birçok isimde bulabiliriz. Öyleyse Ethem Bey'in liberallliği hayli eklektik bir liberalliktir. Diğer münevverler gibi Ethem Bey de fertten çıkarak devlete varmaz, devletten hareketle ferde gelir. Tarihi koşullara ve münevverlerin siyasal sosyalleşmelerine bakıldığında, fertten çı-

kıp devlete varacaklarını beklemek insaflı da olmaz. Bu durum söz gelimi Âli Paşa için ne denli geçerliyse, Ethem Menemencioğlu için de o denli geçerlidir.

Toplum içinde yaşayan insanların hayatında keskin dönüm noktası olarak gördüğü inkılabı, demokrasi açısından değerlendirir. Doğrusu onda da inkılabın bu yönünün eksik kalmasından duyulan bir mahcubiyet söz konusudur. Fakat demokrasi eksikliğinin giderileceğine dair ümitlidir. İnkılâp "efkârı umumiye"yi" arzulanan "siyasi ve içtimai terbiye"yi" kazandırdığında demokrasi de gelişecektir.¹³ Efkârı umumiye denilen, kim olduğunu izah etmenin hayli netameli olduğu topluluk, onun düşüncesinde demokrasinin tehlikeli sulara doğru yüzmesini engelleyecek sağduyunun sahibidir. Tabi bu öyle sıradan bir topluluk da değildir, belli bir terbiyeye, tarihi birikime ve şuura sahiptir. Ethem Bey'in efkârı umumiyesinin, Le Bon'un "kitle"siyle" veya Abdullah Cevdet'in "cumhur ruhu" ile şaşılacak derecede benzerliği vardır. Bu efkârı umumiye sosyolojik vakıa olmaktan çok şekillendirilebilir bir heykel hamuru gibidir.

İnkılâp rejimi, demokrasi konusunda samimidir. Fakat demokrasinin gerçekleşmemesinin nedeni "realitenin" henüz buna uygun olmayışdır. "Realite", Ethem Bey'in anlatısında önemli bir yer işgal eder. Mesele Tanzimat veya Meşrutiyet inkılapçıların başarısızlıkları da realiteye uyum sağlayamamış olmalarıyla açıklanır. "Peki, nedir bu realite?" diye bir soru sorulduğunda alınan cevap, efkârı umumiye yorumundaki gibi hayli muğlaktır. İnkılabın münevveri bütün o hakikat söylemine, bilimselliğe yaslanma gayretine rağmen afaki kalmaktan kurtulamamaktadır. Bundan ötürü onları suçlamak büyük haksızlık olur. Bizim memlekette "cumhurun ruhu" her yeri zapt etmiş, ferdin zavallı ruhunun arada bir dinlenebileceği kıyı köşe kalmamıştır. ■

13- Menemenli Ethem, a.g.e., s. 60.

Bu Coğrafyanın Özneleşme Yolculuğuna Eleştirel Bir Bakış

Ben bir anın içinde bütün varlığımın var değilim
En büyük parçalarım geçen zamanın içinde
Peyami Safâ - Yalnızız

Giriş

İlk olarak 2004'de (2015 tekrar basım) psikoloji biliminin insana bakışına eleştirel bir bakış getirmişt看. Daha sonraki yıllarda yayınladığım (Arkonaç,2015) 'Psikolojide Bilginin Eleştirel Arkapları' adlı kitabımda ise psikolojinin kullandığı kavramlaştırmaların Batılı felsefedeki arkaplanını ayrıntılı bir şekilde ele almıştım.

Psikolojik bilginin temellendiği zihin, özne, faillik ve gerçeklik kavramlaştırmaları hem Batı felsefesinin hem de İslam felsefesinin kullandığı kavramlaştırmalardır. (Bu sebeple her ikisi, söz gelimi Hint felsefesinden ayrışır). Ama aradan geçen 2000 yılda her iki coğrafyanın yaşadıkları bu kavramları, geliştirdikleri kendi dünya görüş sistemleri içinde dönüştürmüş aynı kaidenin farklılaşan ve dönüşen kolları haline getirmiştir. Söz gelimi nefis ve özne, hakikat ve gerçeklik böyle iki kavramdır. Biri diğerinin işaret ettiğine benzemez, kurgusu da pek aynı değildir. Özne Batı'da mutlak irade sahibi zihnin yani öznenin (Descartes), sekülerleşme sonrasında modernist dünyanın biricik referansı haline gelmiştir. İslam felsefesinin nefsi ele alışı ise mutlak irade sahibi öznenin farklıdır ve sürekli inşa edilerek kademe atlaması gereken bir bilinçlenme-farkındalık halidir. Batıdan farklı olarak coğrafyamız kendi tarzında sekülerleşmiş, baskın batılı bireysellik bilgisi karşısında referanssız kalmış ve metafizikle bağları kopmuştur (metafiziği aşağıdaki bölümlerde ayrıntılı ele alacağım). Kendini bu bağlar ve referanslar üzerinden dönüştüremeyen bir toplumda, nefis kavramının bize neler getirebileceği özellikle insanı anlamakta bize ne gibi bir zemin sağlayacağı hiç ele alınmamıştır. Bir istisna olarak Yalçın Koç hocamıza işaret etmek isterim. Ana-

Sibel A. Arkonaç

* Prof. Dr. Arkonaç, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden E. öğretim üyesidir..

9- Menemenli Ethem, İnkılâbımız İdeoloji ve Realite Karşısında, Türkiye Matbaası, 1934, s. 11.

10- Menemenli Ethem, a.g.e., s. 45.

11- Menemenli Ethem, a.g.e., s. 72.

12- Menemenli Ethem, a.g.e., s. 18.

dolu Mayası adlı kitabında (Koç, 2022; Koç, 2006a,2006b), Batı ile Anadolu'yu kültür ve maya üzerinden karşılaştırması, toplum, dil ve hafıza üzerine mukayeseleri kelimenin tam anlamıyla ilham vericidir.

Benim ve meslektaşlarımla çalışmalarımdaki (Arkonaç, 2008a,b, 2011, 2015, 2019; Arkonaç ve Aygül, 2016; Tekdemir, 2007; Arkonaç, Tekdemir-Yurtdaş ve Çoker,2012) Türkçe gündelik konuşmaların analizleri bize bu coğrafyada özne kavramının ve failliğinin eskiye göre büyük bir kırılma yaşadığına, anlam ve anlamlandırma düzeyini dönüştürdüğüne işaret etmektedir. Türkçe konuşmalarda yeni bir özne kurgulanıyor. Bu yeni özne, yaşantısında kendine yeni bir metafizik, yeni bir gerçeklik ve içinde hareket ettiği yeni bir faillik inşa ediyor.

Bu dönüşümü, bir farkındalık düzeyinde yeniden düşünüp özellikle bu ülkede psikoloji ve sosyoloji alanlarında çalışanlar açısından ele almak önemlidir. Bunun için ilgili yeni sorgulamalar ve tasavvurlarda bulunacağım.

Burada İslam felsefesinin bugüne taşıdığı gündelik yaşantıdaki nefis yaşantısı ve anlamlandırmasını, kurguladığı bu yeni özne karşılaştırması zemininde ele almak ya da birbirinden nasıl etkilendiği üzerine bir düşünce spekülasyonuna, okumalar dışında İslam felsefesi üzerine herhangi bir uzmanlığım olmadığı için girilmeyecektir. Amacım bu coğrafyada gündelik konuşmalarda kendini gösteren birtakım kırılmalar ve yeni anlamalar üzerine spekülasyon tasavvurlarda bulunmaktır. Bunun için de tipik bir sosyal araştırmacı olarak çevremde gözlemlediklerimden, ve çalışmalarımın hareket ederek buranın insanı hakkında bazı temel sorular sorarak işe başlayacağım.

Bilgiye Nereden Geliyoruz?

Söze en baştan bilimin kendisi ile ilgili bazı sorular ve farklı düşünce zeminleri ortaya koyarak başlamak yerinde olacaktır. Söz gelimi bilim yaptığı şeyi neden yapar?

Psikolojiye giriş kitapları, sosyolojiye giriş kitapları, hukuka giriş kitapları ya da iktisat, fizik, kimya giriş kitapları her zaman en başta bilim ne yapar, bilim nedir sorularını sorar ve buna bir iki cevap verir. Verilen cevaplar bellidir ve kalıp halindedir. Ama şu soru nadiren sorulur: Bilim yaptığı şeyi niçin yapar? Bu soru pek az sorulur. Söz gelimi psikoloji niçin insan davranışını araştırır? Bunun cevabını Kıta Avrupası kökenli ya da Amerika kökenli giriş kitaplarında bulursunuz. İnsan davranışını niçin çalışılır? İnsanları refaha ulaştırmak, daha iyi ortamlarda yaşamasını sağlamak, acısını dindirmek gibi birçok cevabı var, arunda biri verilir. Ama şu soru pek sorulmaz: Psikolojinin kendisi bu bilgiyle ne yapacak? Benim hakkımda bu bilgiyle ne yapacak? Bana, sokaktaki insana, ne yapmam gerektiğini sürekli söyler, kişisel gelişimde sosyal alanda iş sahasında hep bir şeyler aktarır ve söyler. Bu bilgiler ile psikoloji bilimi ne yapmaktadır? (Arkonaç, 2009) Bu soru hemen hemen hiç sorulmaz. Ama psikoloji bilgisinin ne yapmakta olduğuna, toplumdaki bireyler üzerinde aslında ne yaptığına dair kışkırtıcı bir sürü olumlu ya da olumsuz oldukça farklı okumalar var -Marksist, eleştirel okumalar var-. Ama sorgulanması gereken, daha derinlerdeki bir sorgulamadır.

İnsan her yerde aynı mıdır? Yani Van'daki, İstanbul'daki, Irak'taki, Suriye'deki, Afrika'daki, Amerika'daki insan aynı mıdır? Aynı mıdır sorusu psikolojinin ve sosyologların aklına kültürel farklılıklar konusunu getirir. 'Evet biz aslında insan olarak zihinsel işleyişler, süreçler açısından aynıyız ama kültürel yaşantılardan dolayı farklı farklı yaşantılarımız var, âdetlerimiz alışkanlıklarımız var'. Rahmetli Çiğdem Kağıtçıbaşı hocanın önderliğini yaptığı kültürel psikolojinin-kültürler arası psikolojinin savunduğu nokta da buydu. Yani insanlar aslında zihinsel süreçler olarak aynıdır ama bu süreçlerin neyle işlediği konusunda yani muhtevası konusunda ve dolayısıyla tasavvur ve yaşantı konusunda birbirinden farklılaşırlar. Bir başka ifade ile

zihnimde işleyen süreçler içeriğinden bağımsız her yerde aynı işler. Süreçleri belirleyen, muhtevaları da etkileyen olarak ele almak bazı problemleri çöze de bazı problemlerin de üstünü örter gibidir. Söz gelimi psikolojinin çocuğun gelişimi ile ilgili yani büyümeye veya ergenliğe geçişi ile ilgili bir bilgisi, esas bilgi olup bunun kültürler arası farklı uygulamaları mı var? Böyle mi anlamak gerekiyor? Öyleyse bu bilgiyi esas kılan mercî neresidir? Bilimsel bilgi.

Psikolojinin insana dair olduğunu söylediği, esas kabul ettiği bilimsel bilgiyi temsil eden bu insan kim? Bir insan tarifi çiziyor ve herkesin o tarif içinde yerini bulacağını söylüyor. Ama bu insan kim? Hipotetik bir insan mı, gerçek bir insan mı? Hipotetik ise, imajiner ise kimin zihninden imajiner bir halde çıkıp özellikle bu coğrafyaya servis ediliyor? Psikolojik bilgi bunun hakkında konuşmaz. Öyleyse haklı olarak dünyanın bu taraftaki coğrafyasında yaşayanlar sormalıdır; Ben psikolojinin kast ettiği insan isem, *ben* her yerde aynı olan mıyım? Söz gelimi *ben* zihin süreçleriyle var olan bir birey miyim yoksa diğer insanlarla etkileşim alanında onlarla birlikte bu âlemi, varlığını onun anlamını kurgulayan mıyım? Bu noktada postmodernist psikologların insanı, zihinde değil de etkileşimin içinde insanlar arasında inşa edilen bir varlık tanımını var. Zihin-akıl, içine sıkıştırılmış insanı tanım olarak biraz daha serbest kılar. Bununla birlikte insan tanımlamasında Descartes çıkışlı tekil öznel ve bu insanların kimliklerinden hareket ederler (Edwards,D.;Ashmore,M. vePotter,J.,1995;Burr,1998; Potter, 1998). Coğrafyanın bu yakasındaki insanları kendi düşünce platformlarına çekerler.

Postmodernist düşünce psikolojik bilginin evrensellik iddiasını reddeder ama yine de sorulması gereken soru, psikolojinin ve genelinde sosyal bilimlerin evrensellik ısrarının sebebi nedir? Psikolojinin Batı'nın bilimi olduğunu ve bugünkü metodolojik çerçevesinin özellikle 1920'lerde kuruldu-

ğunu düşünecek olursak, sosyal evrim yaklaşımlarından etkilendiğini ve medenî olanlarla medenî olmayanlar (yani kendisi gibi olanlarla olmayanlar) ayırımını çok uzun bir süre devam ettirdiği üzerinde düşünmek gerekebilir. Çünkü aşağıda da ele alınacağı üzere toplumları kendi gibi rasyonel dolayısıyla medenî olanlarla, irrasyonel düşünüp medenî olmayanlar ayırımı gizil de olsa son dönemlere kadar devam etti.¹ Batılı düşüncenin dolayısıyla bilimsel bilginin evrensel olanı elde etme, bu bilgiye ulaşmanın amacı ve hedefi ne olabilir? Eleştirel bir okumayla ele alındığında, bu kuralın işletilmesiyle birlikte psikolojik bilginin güçle, yönetmeyle, dönüştürmeyle, iktidarla bir takım ilişkileri olduğunu görüyoruz özellikle de, batı dışındaki gündelik toplumsal dönüştürmelerle de yakın ilişkisi olduğunu görüyoruz (Arkonaç, 2012).

Psikolojinin insana insanlara bakışında en aksadığı nokta, coğrafyanın bu tarafında yaşayan *beni*, diğerleri ile birlikte, tüm değişimlerle birlikte okuyamıyor olmasıdır. Kısacası tüm değişimlerle *beni* bağlamında seyrederemeyişidir. Etkileşimin kurguladığı her bağlamın içinde ve bağlamlar arasında değişen Sibel var, Ahmet var, Oya var. Bunu psikolojik metodoloji ile yani bugünkü ana akımın postpozitivist emprisist metodolojisi ile okumanıza imkan yok çünkü oradaki düşünce sizi bir enstantane olarak zapt eder, dondurur ve o dondurduğu resim karesindeki hareketlerinize ilgili modeller çizmeye başlar. Halbuki siz o sırada başka bir bağlama, dolayısıyla o davranış kalıbından çok öteye geçmişsinizdir. Psikoloji o sırada bağlamı sürekli inşa eden dilin beslendi-

1- Belçika Liege' de 1992 de katıldığım Kültürler Arası Psikoloji Konferansının kapanışında kongre düzenleyicisi, alanının tanınmış ismi Triandis, Kağıtçıbaşı ile ortak oturumunda, bizzat bu ayırım üzerinden batılının rasyonel, tekil düşünen, doğulunun ise duygusal ve misafirperver olduğunu söylemişti. Çiğdem Kağıtçıbaşı da kendisini alaycı bir dille uyarmıştı.

ği irrasyonel bağlantılardan, yani kolektif zihinden kültür, dil yaşantısından hiç bahsetmez. Halbuki Wundt yüzyıl öncesinden dilin ve düşüncenin üst düzey karmaşık işlevlerini bireyin bilincinde (söz gelimi davranışlarında, ya da tutumlarında) incelemenin nafiye olduğunu anlatır (Danziger,1990; Arkonaç,2010a), çünkü bireysel bilinç bize kendisine dair herhangi bir bilgi vermez. Bireysel bilinç; kendinden öncekiler tarafından, yani içine doğduğu ve yaşadığı yaşantısına uygun hale sokulmuş düşünceler üzerinden hareket eder. Bu sebeple zihin/bilinç; Wundt için gayet açık bir şekilde tarihsel bir fenomendir (Arkonaç,2010a). Dolayısıyla bir toplumda oluşturulan zihinsel işlemler tek başına bireysel bilinç düzeyinde anlaşılamaz ve açıklanamaz çünkü bunlar, hepsinin karşılıklı eylemini önceden gerektirir. Buna karşın irrasyonallite, bugünün psikolojik bilgisinin dışarda bıraktığı bir alandır. Bu irrasyonel yatakta dil etkileşimleriyle sürekli kayan değişen bağlamda sürekli dönüşüp değişen kendilik anlayışlarımız, kendilik idraklarımız psikoloji için spekülasyonlu açıklamalardır ve bu sebeple inceleme dışı bırakılır.

O zaman psikolojinin incelediği insan kim? Psikolojinin incelediği insan; modernist (postpozitivist emprisist metodolojisiyle), şimdilerde de öznesini kaybetmiş postmodernist, tekil birey odaklı bir kültürün yani batılı kültürün insanıdır. Kültürün temelinde birey, her zaman tekil odaklıdır. Peki, psikolojinin üzerinde sürekli durup hakkında bilgi üretip servis ettiği bu insan coğrafyanın bu yakasındaki insanı mıdır? Bizler kendimize özgü modernist dönüşümüyle (Göle, 1991, 2004 tekrar basım), geçmişi ve yaşantısı hiçbir şekilde Batı kültürünün modernist geçmişine benzemeyen bir kültürün insanlarıyız. Psikoloji kendisini dualistik Kartezyen dünya görüşüne yerleştirmiştir, ama bu görüş bizim coğrafyamızın dünyası değildir. İlerleyen noktalarda da ele alacağımız üzere, buranın coğrafyasında özne kartezyen değildir ve dualizmi farklı düzeyde yaşar

(Arkonaç,2003,2008a). Dolayısıyla anlam inşalarımız ve yaşantılarımız da farklıdır.

Bu coğrafyada yaşamakla birlikte, hızla benimsenen psikoloji bilgisi başka bir coğrafyanın yaşantılarından bu tarafa getiriliyor. O coğrafya doğal olarak kendi felsefi düşünce sistemi içinde hareket ederek zihin ve beden ayrımının esas olduğunu ve dünya anlamlarının bu ayrım üzerinden gittiğini söyler. Zihin beden ikililiği-dualitesi Mezopotamya çıkışlı kültürlerde esas olmakla birlikte kendi coğrafyamızda düşünce ekolleri bu ikililiği, batılının ele aldığından daha farklı okumuştur. Bu okumalar ve neticesindeki düşünce ve fikirler, maalesef bu coğrafyada yaygınlığını kaybetti.

Soruların zeminini biraz daha derinleştirerek düşünmek yerinde olacaktır. Antropoloji, hukuk, tarih, sosyoloji, psikoloji, fizik, kimya, biyoloji, astronomi gibi bilim dallarında herkes birbirinden ayrı faaliyetler içindedir. Bir benzetme ile tüm bilimlerin geometrik bir dairenin çeperi etrafında dizildiğini düşünün. Bu dairedeki bilimlerin bilgisi ne ile irtibatlandırılacaktır? Bu bilim dallarının bize verdiği bir cevap yok çünkü zaten bu irtibatlandırma yapılmıyor. Felsefe özellikle de analitik felsefe bize bir cevap vermiyor, bu sebeple bu soru da düşünce dünyamızdan düşüyor.

Tüm bilimlerin bilgisi ne için var? en baştaki soru olmalı. Niye bilim yapıyoruz? Bu soruyu sormayalı çok uzun zaman oldu. Batıdaki modernizmin, getirdiği seküler yaşantı ve dünyayı anlamlandırma, felsefi düşünceye ve bilime bu soruyu sormalarına hacet bırakmadı. Kimse bu soruyu sormadı. Bu birlikteliği ne üzerinden kuracakları felsefi kültürleri açısından oldukça zor. Burada bu soru üzerine biraz düşünebiliriz. Bilimlerin bilgisinin birbirleri ile bağlantısını ne üzerinden kurmalıyız? Yani jeoloji, kimya, psikoloji, sosyoloji, iktisat, tarih vs. buradan gelen bilgileri ben hangi zemin üzerinden birbirine bağlamalıyım? Bu temel bir sorudur, fel-

sefeciler bana bunu ontoloji üzerinden kurmak zorunda olduğumuzu söyler. Yani bu bilgileri bir varlık alanı üzerinden kurmamız gerekir. Bu soruya verilecek cevap aslında bizim var olma sebebimize de açıklık getirecektir. İnsan olarak ben niye varım? Bilimsel düşünce var olma sebebiyle ilgili hiçbir şey söylemez. Varlığımız hakkında neye bilgi diyeceğimiz hakkında yani varlığımızın epistemolojisi hakkında konuşur. Arkaplanda işlettiğini varsaydığımız bir ontoloji bilgisi, içindeki epistemolojik bilgiyle konuşur. Dolayısıyla nasıl bir ontoloji bana bu cevapları verebilir, daha da önemlisi bu ontoloji, varlık alanını nereye oturuyor da biz bu varlık alanını bu şekilde anlıyoruz.

Psikolojinin doğa bilimleri ontolojisine oturan ontolojisi ile ilgili ilk eleştirel düşünce ve öneri Harré'den (1998; bkz. Arkonaç,2015a) gelmişti ama akademisyenler bununla pek ilgilenmedi. Harré (1998) psikolojinin insana dair fenomenlerinin ancak ikili bir ontoloji ile incelenebileceğini one sürer. Bedensel dünya ve Sembolik dünya. Bedensel dünyanın mekanizmalarını açıklayan süreçlerin sebep sonuç ilişkisiyle açıklanabileceğini ama sözelimi dil, düşünce, kısacası anlam kurulumlarımızın zihinsel süreçlerin sebep sonuç ilişkileriyle açıklanamayacağını söyler. Böyle bir teşebbüsün indirgemeci bir düşünce olacağını savunur. Söz gelimi demokrasiyle ilgili tutumlarımızın ya da önyargılı tavırlarımızın veya ırkçı tutumlarımızın normatif davranışlarımızı açıklayamayacağını söyler. Kısacası bedensel düzeydeki ontolojiden farklı olan, insana özgü sembolik sistemin yani dilin ve dile ait süreçlerin, yani karşılıklı konuşmaların bu konuşmalarda sürekli inşa edilen anlatıların sebep sonuç ilişkisi ile açıklanamayacağını söyler. Harré (1998) dil performansını yani konuşma alanını bu üst düzey ontolojide ana unsur olarak görür. Karşılıklı konuşmalarda ortaya çıkan anlatılar, bireysel zihnin dışında bir sosyal süreçtir ve konuşmalarımızı yöneten mahallî kurallarla idare edilir. Sözgelimi Türkçe'de 'siz' den 'sen'e' geçişin

bağlama bağlı kurallara bağlı olması gibi. Bu sebeple insanların etkileşimlerinde zihinsel mekanizmalardaki sebep sonuç ilişkilerinin değil o sırada işleyen konuşmayı yöneten mahallî kuralların incelenmesi gerektiğini öne sürer. Psikolojinin postmodernist söylem analizi gibi ekolleri ve metodolojisi bu ikinci düzey ontolojiye oturur.

Bir başka soru: Bu ontolojik alanının/varlık alanının metafiziği nedir? Bir başka ifade ile varlık sebebi nedir? Bugünün felsefi ve bilimsel düşüncesinin oturduğu, kendini kurguladığı ontoloji/varlık alanının görülemeyeni, bilinemeyeni nedir ki bana böyle bir varlık alanı sunuyor? Metafizik, bilginin bütünüle ilişkisidir. Bütün dediğimiz, dünya ve içindekiler ve hepsinin birlikteki düzeni ve var olma amacı olan tüm âlem. Görülebilir olanları görünemez olanları, bilinebilirlikleri bilinemezlikleri ile birlikte tüm âlem. Kısacası idrak alanındaki gerçeklik ile idrak alanının dışında kalan hakikatin bütünü. Özellikle Batının sanayi devrimiyle birlikte sekülerleşmesi, yaklaşık 1850'li yıllardan itibaren pozitivism ve 1920'lardaki mantıksal pozitivismin gelişimi üzerine bilimsel bilgi ve analitik felsefe metafizikle olan ilişkisini kesti, çünkü bu alan gözlenemezdi, idrak alanının dışında idi. Bu da bütünlüğün kaybını iyice açığa çıkardı (Felsefede analitik bilim felsefesine kaydı). Bir bütünlük algısı, bilgedeki bütünlük, âlemi bir bütün içinden seyretmek, bilimsel kurumların ve metodolojinin dışına çıkartıldı. Bu da parçalara dair bilginin neye göre ve niye bir araya toplandığı veya toplanacağı meselesini doğurdu.

Bununla bağlantılı olarak, psikoloji alanında bir başka soru başlığı da şudur. Psikoloji, insan davranışını açıklamaya giriştiğini söylüyor. Ancak bu açıkladığı davranışların tüm görünür görünmez âlemin bütününde ne ile bağlantılı olduğunu hiç ele almıyor ya da bu bağlantı hakkında hiç konuşmuyor. Dolayısıyla insanın psikolojisi, onun içinde yaşadığı coğrafyadan, sosyolojik dinamiklerden, tarihten, iktisadî ilişkilerden kopuk bir

şekilde ele alınıyor. Ya da bunlar belirleyici olmayan kültürel farklılıklar olarak değerlendiriliyor. Biraz önce bahsedilen bütünden kopuk, irtibatsız bilgilerin savunulduğu dünyada bilim dalları kendini, 'bunlar benim çalışma konum değil' diyerek meşrulaştırıyor. Aslında bunların hepsi jeoloji, fizik, psikoloji, sosyoloji, tarih vs. hepsi bu parçalanmış bütünde, mantıksal aklı araçsallaştıran metodolojilerle birbirinden bağımsız inceleme hallerine sokuluyor. Jeolojinin ya da tarihin veya sosyolojinin insan davranışları ile ne alakası var deniyor ve ayrıştırılıyor. Psikoloji tüm insana dair bu bilgileri, yani tarihinden gelen, coğrafyasından, insanların geçmiş yaşantı ve tasavvurlarından, sosyolojik dönüşümlerinden gelen bu bilgileri etkileşim halkasından çıkartıyor. Psikoloji incelediği insanı, zaman ve mekân boyutundan sıyrıp, düzeni kolaylaştırıcı zorlayıcı davranışlar, tutumlar, engelleyiciler, haz ve elem üzerinden, bilişsel ve bilinç düzeyinde tekil bir varlık olarak seyreder. Söz gelimi alanum olan sosyal psikoloji bireyin toplum içindeki davranışlarını zihnin bu etkileşimdeki etkileniş düzeyinde ele alır. Zihnin işleyişindeki süreçler düzeyinde (sebepler, atıfları, tutumlar vs.) ele alır. Sosyal olanın, bireyin 'psyche'si üzerinde açtığı etkileri ele alır. Toplumsal olanın etkisini kabul etmekle birlikte, bu etkiyi, kolektif olanın belirleyiciliği yani sosyal psyche'sini belirleyen olarak almaz (Koç, 2006b). Belirleyen zihin süreçleridir psikoloji için.

Dolayısıyla psikolojinin insanı kim dediğimizde bu soruyu soranın kim olduğu önem kazanıyor. Bu soruyu soran kim? Dolayısıyla bu soruyu soranın, ya da bu soruların ortaya çıktığı varlık alanı ne? Varlık alanı tüm insanlar için aynı mı tek mi? Şu dünyada insanlar konuştukları dilin içinde düşündüklerine, aynı şey hakkında farklı farklı anlamlar kurup o anlamlar üzerinden benliklerini ve kimliklerini inşa edip etkileşime girdiklerine göre, idrak edebildiğimiz kadarıyla bizim kurguladığımız anlam dünyaları bir tane değil, yani birçok anlam dünyası var. Batıdaki

felsefe bize bu anlam inşalarını sorgulayacak bir zemin sağlıyor. Ama sadece bunları sorgulayacak epistemolojik bir zemin veriyor, bu epistemolojinin oturduğu ontolojik bilgi hakkında pek bir bilgi vermiyor. Kültür, yaşantı, tasavvur âleminden bağımsız, tüm bunların üzerinde bir sorgulama zemini olabilir mi? Dilinizin üzerine çıkıp onu seyredermedimize göre (Wittengenstein 1953/2007) yaşantımızın üzerine çıkıp yaşantımızın varlık alanlarını teke indirmemiz mümkün değildir.

Varlık alanını farklı zeminlerde ele alan başka felsefi düşüncelerin farkında olup (söz gelimi Hint felsefesinin bu konudaki düşüncelerinin farkında olup), coğrafyamız açısından da İslam felsefesinin varlık dünyasını nasıl tasavvur edip çalıştığını dikkate almamız şarttır. Bir başka ifade ile varlık alanı sadece ve sadece bugünün Batı felsefesinin kurguladığı varlık alanı ile sınırlı olamaz. Bu ayırımın önemli olmasının sebebi şudur: ben neye varlık âlemi diyorsam benim ne olduğum, kim olduğumun tanımı ve keyfiyeti ona göre değişecektir. Batı felsefesinin varlık alanı tarifi üzerinden kendimi tarif ettiğimde bu tanıma göre başka bir 'Sibel' kurgulanıyor. Bu coğrafyanın insanları o tanımın içine sokulmaya çalışılıyor. Psikoloji de o tanımın içinden özneler, benlikler ve işleyişler çıkarmaya çalışıyor.

Şimdi soruyu bir adım daha öteye taşıyalım. Ontoloji bize varlık alanı tarif eder ve nelere varlık diyeceğimizi tanımlar. Bu varlık alanı bir boşlukta yer alıyor olamaz. Bu varlık alanını taşıyan nedir? İslam felsefesi buna hakikat alanı, Kant ise numen alanı der. Kısacası siz isterseniz buna bilinemezlik alanı diyebilirsiniz. Bilinebilirlik alanı ise idrak edebileceğimiz gerçeklik alanıdır, Kant için fenomenal alandır (görgül çalışmaların yapıldığı alan). Peki bu varlık alanının oturduğu ya da kendinde gerçeklik kazanmaya başladığı zemin nedir? Ya da kısacası ontolojinin altındaki zemin nedir? Neden varlıkların se-

beplendikleri bu zemin düşünme alanı dışına çıkartılıyor?

Bu iki alan birbiri ile etkileşim halindedir ama Kant'ın da dediği gibi (Demir, 1997) bu etkileşim bizim idrak gücümüzün dışındadır. Bilimsel düzeyde bu fenomenlerin, numen ya da hakikât ile ilişkili şekilde var oldukları ya da kısacası bir bütüne ait oldukları hep göz ardı ediliyor. Ki Kant'ın uyarısı da bu tehlike idi. İster İslam felsefesinden hareket edin ister Kant'ın felsefesinden her ikisi de bizi bu konuda uyarır. Düşünme alanının dışında olmaları, olmadıkları anlamına gelmez. Etkileşim içinde olmadıkları anlamına da gelmez. Ama Batı'nın seküler bilgisi bunu hep dışarıda tuttu. Yanı sıra hareket ettiği alanı biricikleştirdi ve diğerini yok saydı. Bu biricik alandaki gerçekliğin bilinebilirliğini esas (görgül olanı) saydı ve bilim kurumunu bunun üzerine inşa etti. Bugün bu hakikat ile gerçekliğin etkileşimini yok sayıyoruz, etkileşimini bilginin dışında bırakıyoruz.

İdrak edebildiğimiz dünyanın varlık alanının oturduğu bu alanı tanımlamamız şart, çünkü içinde yer alan insanı, yapıp ettiklerini ancak bu alan içinde tanımlayabiliyoruz. Bu varlık alanının oturduğu ya da kendinde gerçeklik kazandığı alttaki ontolojik alan nereye oturur? Bu ontolojik alanı oluşturan hakikat gerçeklik etkileşimini dikkate almak gerekir. Kısacası âlemi oluşturan bütünü ön planda tutmamız şarttır.

Diğer taraftan bilim, neden varlıkların sebeplendikleri zemini düşünme alanı dışına taşıdı? Metafizik olanın batılı seküler bilgiye göre irrasyonelliği, akla vuruk olamayanları (akılla gözlenemeyip anlaşılamayanı) neden dışarıda bırakılıyor? Batı rönesans ve aydınlanma dönemiyle Tanrının iradesini başka bir evrene yolladıktan sonra kendini bu evrenin gerçekliğini açıklayabilecek yegâne bir irade olarak tanımladı, modernist düşüncesiyle de bu gerçekliğin ne olduğunu sonrasında araçsallaştırdığı akla memur etti (Merak edenler için bkz. Arkonaç, 2015b). Bu suretle de sekü-

ler bilgi gözlenebilir olan (İngiliz empirizmi) aklın bilgisini esas saydı. Batılı seküler bilginin çıktısı olan bilimin esas kurgusu, sonrasında bunun tartışılmasına hiçbir zaman izin vermedi.

Kendi coğrafyamızda ise hâkikatın ve gerçekliğin bilgisi birlikte yaşanır. İnsan her iki âlemi birlikte yaşar, çünkü Tanrı ile âlemlerini ayırtmamıştır. Her iki âleme ayrı ayrı sorular sorar ve sorularına cevaplar arar. Allah ile kendini aynı âlem içinde farklı boyutlarda yaşayan, ayırtmayan bir epistemik cemaat var (Arkonaç, 2004/2015). Yani hakikat ile gerçekliği iç içe yaşayabiliyor ve bundan herhangi bir rahatsızlık duymuyor² (yine de bugünlerde insanlarımızın sıkışmışlığı, bu ikili bilgiden kaymaya başladığına da işaret ediyor olabilir). Söz gelimi gündelik yaşantısının bilgisinde neden sorusu ile nasıl sorusunu bilinebilir ve bilinemez evrenlere başvurarak soruyor, cevaplar arıyor³. Nasıl yapıyor bunu? Bilinemezliği yani hâkikatı kabul ediyor. Bilinebilirlikler olan gerçeklikler içinde, yani kendi gerçeklik alanı içerisinde neyin ne olduğunu bilmeye çalışırken ki bununla yükümlüdür, bilinemez olan hâkikatın bilgisini gündelik yaşantısında söz gelimi kısmet, nasip, tevafuk vs. şeklinde işaretliyor. Bir başka ifade ile rasyonel olanla irrasyonel olan düşünceler birlikte dans edebiliyor. Batıda ise bu ikisi ayrılmıştır. Bilinemezlik bilgisi genel-toplumsal bilginin dışına taşınmıştır. Akademik düşünce sisteminde realist bir yaklaşımı edinerek (akla vuruk olanı edinerek), kendini bilgi âleminin merkezine oturtmuştur. Çünkü kendi başına kaldığı gerçeklik âleminin işleyişini ve kuralarını kendisinin bulması gerekmektedir (Arkonaç, 2015b). Ya da rölativist (göreceli) bir

- 2- Türkiye'de özellikle akademisyenler sekülerliği bir modernlik düzeyi olarak görüp bilim adına savundukça iki âlemi bir arada yaşayanları eğitimsizlik cahillikle tanımlamayı tercih etti.
- 3- Bir doktora tez savunmasında bunu eğitimsizlikle açıklayan iki akademisyene şahit olmuştum.

yaklaşım ile karşılıklı konuşmalarda sürekli inşa edilen yani konuştuğumuz inşa edilen bir gerçeklik içine oturtmuştur (Arkonaç, 2017). Yani merkezine kendini yerleştirdiği gerçeklik alanının dışına çıkmamıştır. Hakikat ile gerçekliği kesinkes birbirinden ayrı evrenlere yerleştirmiş ve irrasyonel olanla ilişkisini kesmiştir. Şu an onun için sadece bilinebilir gerçeklik evreni vardır ve özneyi/bireyi onun içerisinde anlamaya çalışmaktadır.

İşte biz bu Batılı epistemik cemaat'ın bilgisi olan psikoloji ile biraz önce aktardığım kendi epistemik cemaatimizdeki insanı anlamaya çalışıyoruz. Zihni ve özneyi ve onun eylemini akıllı bir araç olarak kullanan bu bilimsel epistemik cemaatin özne/ kimlik / fail ve gerçeklik bilgisi ile bireyin buradaki yaşantısını bilimsellik adı altında esas kabul ediyoruz. İnsan ve âlem kurguları, anlamlandırma zeminleri tamamen farklı iki dünya var karşımızda. Bunun en tipik örneği felaketlerde acılarda kayıplarda kişinin ya da toplumun hissettiklerini, psikolojinin travma dediğine indirgeyerek ele alıyoruz terapötik tedavilere giriyoruz. Ölüm sonrası okunan dualara ya da mevlide şahsı yatıştıran uygulamalar olarak bakıyoruz. Ölüme yaklaşımı batılı seküler akılcı bilgilerle anlamaya çalışıyoruz. Halbuki burada ölüme teslimiyet vardır, bunu akılla açıklamak yeterli olmuyor. Aslında bu coğrafyada akademik çalışmalar ve uygulamalar (buna medyadaki psikolojikleştirme de dahil), Batının bu epistemik cemaatinin bilgisini bilim adına evrensel doğru kabul eder ve coğrafyanın insanını, bu bilgiye göre değiştirmeye dönüştürmeye çalışır.

Şimdi inşa edilen hakikat gerçeklik özne, fail ve kavramlarını dönüşümleriyle birlikte ele alalım.

Hakikat

Bu kavram Batı dünyası için sadece metafiziğin konusudur ve gözlenemezliği sebebiyle insan rasyonelitesinin, aklının dışındadır. Hakikat görünemezliği ya da gözlenemezliği

sebebiyle irrasyonel düşünce kategorisine sokulmuş, düşünce, muhakeme ya da bir başka ifade ile âlemi anlamlandırma gayretinin dışında tutulmuştur (Arkonaç, 2003, 2004; 2004/2015, 2008a). Biricik olan, idrak alanının içinde kalan gerçekliktir. İçinde yaşadığı ve idrak alanı dahilinde kalan her şeyin ne olduğuna ve nasıl olduğuna dair cevapları, özne kendi rasyonel gerçeklik dünyası içinde cevap aramakla yükümlüdür (Arkonaç, 2017). Geriye kalan bu gerçekliğe dair bilgiye nasıl yaklaşılacağıdır. Modernist dünyada psikoloji bilimi çerçevesinde bakarsak gerçeklik, zaman içinde kolay kolay değişmeyen ortak bir bakıştır. Ama 20. yüzyıl sonlarında Batıda dolayısıyla psikolojik bilgide gerçeklik bilgisi, bu katı ve mutlak tarzını kaybetmeye başladı. Gerçeklik, postmodernist yaşantıların etkisiyle bu realist duruş daha görece bir yöne kayarak anlam kazanmaya başladı (Edwards, Ashmore ve Potter, 1995; Potter, 1998, Burr, 1998). Potter'ın da (1998) ifade ettiği gibi gerçeklik, öznel arasında sürekli dönüşüp değişen, inşa edilene kaydı. Bu da öznenin üzerindeki her şeyi rasyonel akılla anlamlandırma sıkışmışlığından kurtardı (Potter, 1998). Bununla birlikte batılı öznenin/bireyin ne olduğuna dair bilgiyi de bulanıklaştırdı.

Bu coğrafyada ise hakikat diğer âleme ait bilinemez bir bilgidir. Bu bilgi hayata dair, öngörülemez, bilinemeze dair bir şeydir. Kısacası nasip, kısmet, kader, tevafuk gibi metafizik olan her şeye dair olandır. Bir örnekle açıklayacak olursak, bu coğrafyada insanlar neden oldu sorusu ile nasıl oldu sorusuna farklı bilgi evrenlerinden cevaplar getirir, yani sebep nedir diye sorduğunuzda biline-meze işaret eden açıklamalar getirirken, nasıl oldu diye sorduğunuzda bilinebilir olan gerçeklik dünyasındaki bilimsel olana dayanan ya da sağduyuya dayanan bilgilerle cevap verir (Cesur, 2002). Anlaşılma çalışılan meselede açıklanabilir olanlarla açıklanamaz olanlar birlikte ya da yan yana yer alır.

Hakikat ile gerçeklik bilgisinin (yani neden ve nasıl sorularının) birlikte yolculukla-

rı bize burada, modernist yaşantıyla birlikte yaygınlaşan bilimsel kökenli bilginin geleneksel bilgi ile neden halen birlikte kullanıldığına işaret ediyor olabilir. Nasıl sorusu yani gerçeklik modernitenin getirdiği bilimsel kökenli bilgi ile inşa edilebilirken, niçin sorusu yani hakikat sağduyusal bilgi ile inşa edilebilmektedir. Bu bir anlamda gerçeklik içinde hareket eden öznenin sıkıştığında (cevap bulamama, anlayamama halinde) biline-meze başvurarak bu sıkışmışlık halinden çıkabildiğini gösterir. (Bugünlerde bu gibi durumlarda hakikatin açıkladıklarına isyan edişlerin, karşı çıkışların da arttığını ya da toptan reddedilmeleri sebebiyle çökkünlükler yaşandığını da dikkate almak lazım, ilerleyen bölümlerde ele alacağım). Dolayısıyla burada özne, içeriklerini ve dayandığı referansları ayırttığı için, batılı öznenin içerikleri kadar sıkışmamaktadır.

Batılı özne ise referansı rasyonel ya da görece olsun tek boyutlu gerçeklik dünyasının anlam içeriklerine mahkum. Gerçeklik bilgisi, onun olanı biteni anlamlandırmadaki biricik mekân. Bir başka ifade ile aslında idrak alanındaki olup bitene dair aradığı cevap sadece nasıl sorusudur. Burada ise nasıl sorusu sadece maddesel-fizik dünyanın olayları sorguladığında sorulur, çünkü cevap orada gerçeklik alanındadır. Cevap o sırada elinde olan ya sağduyusal bilgiye ya da bilimsel bilgiye dayanan popüler bilgidir. Bir örnekle anlatacak olursam depremin nasıl olduğunu gündelik hayatımızda öğrenebildiğimiz jeoloji temelli sözcğemi fay kırığı gibi kavramlarla açıklayabilmekteyiz. Ya da yangının nasıl başladığını bilimsel bilgiye dayanan önlemlerin alınmamasıyla açıklayabiliyoruz. Moscovici (1997, Paker, 2004/2015) bunu sosyal temsiller modelinde bilim temelli sağduyu bilgisi olarak tanımlar. Neden sorusu ise bir sebep arayışıdır ve sebepler her zaman gerçeklik âleminin içinden seyredilebilir ya da ulaşılabilir bilgiler değildir. Ama batıdaki bilgi nasılı açıklayarak, neden sorusunu da cevapladığını düşünür.

Bu coğrafyada ise hakikate ya da bilinemeze dair bilginin gerçekliği de kuşatan bir bilgi olduğunu (numenin fenomeni de kapsadığı ve numenin bir parçası olduğunu) daha önce ifade etmiştim. Şimdi eğer bilinemez olan hakikat idrak alanının dışında kahyor ve ben onu idrak edemiyor isem hakikatin kendisini konuşamam ama hakkında nasıl konuşabiliyorum? Hakikatin ya da bilinemezin ne olduğunu idrak edemiyoruz bu sebeple sadece hakkında konuşabiliyoruz, etiketlediğimiz bazı kavramlarla onu anlamaya çalışıyoruz. Dil dünyamızın dışına çıkamadığımız, dilin dışında kalanı konuşmayacağımız için (Wittgenstein, 1953/2007), gerçeklik alanı içinde ve hakikat ya da bilinemez olan hakkında birtakım anlamlar inşa ediyoruz. Hakikati gerçeklik içinde ancak bu kılıktaki tanıyabiliyoruz. Anlamını konuşurken inşa ediyoruz bu sebeple de hakikat bilgisinin ne olduğunu sürekli dönüştürüp değiştiriyoruz. Böyle yapmakla onu değiştirmiş olmuyor muyuz? Ama ondan önce kendimize şu soruyu sormak gerekiyor.

Metafiziği yani hakikate dair anlamları nasıl yapıyoruz ve böylelikle ne yapmış oluyoruz? Dünyaya dair bilgilerimizi uzun süredir metafiziğini ortadan kaldırmış olan batının her türden bilgisine (pratik, bilimsel) mâruz kalarak yaşıyoruz. Gündelik bilginizi, eğitimlerimizde, sosyal yaşantılarımızda, psikolojik iyi ya da kötü oluşlarımızda batılı bilimsel bilgi çerçevesinde kuruyoruz. Söz gelimi bebeğimizi nasıl büyüteceğimiz, kendimizi nasıl geliştireceğimiz, yaşlılığımızı nasıl karşılayacağımızı psikolojik bilgiye ve onun uzmanlarına başvurarak düzenliyoruz. Bu durumda bu coğrafyada bilinemeyeni, hakikate dair bilgilerimizi kısacası metafizik olanı nasıl tanımlıyoruz, sorulması gereken önemli bir sorudur. Böyle hal içindeyken metafiziğin ya da bilinemezin niteliği bu yeni gerçeklik âleminde ne gibi bir niteliğe dönüşüyor?

Söz gelimi terapi seanslarında danışman ya da analist bu bilgiye başvuruyor mu? Yok-

sa sadece danışana özgü olarak kabul edip sınırlandırıyor mu? Bu noktada muhafazakar terapistlerin yaklaşımlarında bu bilgiyi nasıl kullandıkları oldukça önemli bir inceleme alanı oluşturmaktadır. Durum sadece dinî tavsiye meselesi değildir. Bu bilgi içinde hareket edip bir anlam inşasının kurulup kurulmadığıdır ya da kurulabilirliği meselesidir. Aslında bu soru büyük bir çoğunluğumuz için de geçerli ve önemli bir sorudur. Gündelik hayatımızda metafiziği nasıl tanımlayacağız? Gerçekliğin gündelik yaşantısında bu bilinemez hakikat bilgisini, bilimsel bilgi kökenli bilgi ile yer değiştirmeye mi başladık ya da daha eğilim mi olmaya başladık? Sözgelimi travmatik yaşantılarımızı nasıl sorusuyla açıklarken neden sorusuna nasıl nereden cevaplar arıyoruz yoksa sadece nasıl sorusunun içinde kıvranıp duruyoruz mu? Hâlbuki çok yakın bir zamana kadar hakikate dair geleneksel bilgi gerçeklik alanında olduğu gibi kabul edilmesi gerekendi, bunu kendinin kılmak gibi bir kavram yoktu. Türkiye’de yaşanan modernist temelli eğitim, çağdaş, laik ve bunun gibi kavramlar başlığı altında dayatılan öğretiler ve son dönemlerde de medya, müzik, fikir, sanatla bize aktarılan batının postmodernist öğretileri, bireyin özgürlüğü ve biricik değerli oluşu gibi kavramlar üzerinden bize hakikati olduğu gibi kabul etmemek gerektiğini sürekli dayatmaktadır. Birey kendisini, benlik, kimlik, özerklik, kişilik haklarımız gibi birçok kavramsallaştırmanın içinde anlatıp tanımlamaya başladı. Bunun dışında tanımlanan bir ben oluş, ben olarak görülmemekte, geçerli sayılmamaktadır. Kısacası, özne oluş bu coğrafyada bireyselleşti ve biricikleşti. Gerçeklik ve içinde anlaşıldığımız hakikat bilgisi de *benden* referans almaya başladı. Dolayısıyla eski hakikat bilgisini olduğu gibi kabul etmek artık eskisi kadar kolay değil hatta mümkün görünmüyor. Sözgelimi ölüm karşısındaki teslimiyet artık kabullenilemiyor, ya da travmanın ‘kendi başına neden geldiği’ sorusu bir haksızlık sorunu olarak görülebiliyor.

Bu sebeple hakikati, algıladığımız bu gerçeklik içinde olduğu gibi kabul etmemiz mümkün olmuyor. Bunun yerine hakikat anlayışımızı yeni inşa ettiğim bu biricikleşmiş benliğimiz çerçevesinde inşa ediyoruz. Bir örnekle ifade edecek olursam ‘anneannem hakikati gerçeklik dünyası içinde olduğu gibi kabul ederken ben, kendi hakikat bilgimi inşa edip kendi kanaatlerim haline dönüştürüyorum. Böylelikle hakikat sadece bana ait olunca, hem Allah ile arama başka bir kul girmiyor hem de dünyevileşebiliyor. Belki de sekülerleşme bu yakada bilginin bireyselleşmesi, ya da bireyde anlam kazanması temelinde iş görüyor olabilir. Dolayısıyla sekülerleşme Batının tersine burada bir sebep olmaktan çok bir araç ya da sonuç olabilir.

Kişi hakikat bilgisini gerçeklik alanı içinde inşa ettiği için ve burada bilgiyi dönüştürdüğü için hakikat bilgisini içselleştirir. Dolayısıyla gerçeklik alanına giren yeni anlamalar bu bilgiyi de dönüştürür. Bugünlerde metafizik alandan gerçeklik alanına, geçmişe göre daha rahatlıkla çekilip inşa edilen hakikate dair bilgi, inanç kaynaklı bilgidir. Türkiye’de sekülerite, dini inancı engelleyici ve yerini doldurucu anlamda bir çeşit laiklik halinde yaşandı. Hâlbuki sekülerleşme daha spontan bir süreçtir. Özellikle 1990’lardan itibaren toplumdaki sosyolojik dönüşümlerle daha da spontan halde yaşanan bu süreç, inancın metafizik alandan gerçekliğe çekilip toplumsal olarak ya da kamusal alanda yeniden tanımlanmasını, aslında yeniden inşasını kolaylaştırdı. Bu anlamda, temelde işleyen yapının (hakikatin gerçeklikteki inşası) bu sefer, başka bir yol izlemeye başladı. Din içerikli referansları, bizzat gerçeklikteki engelleyici bilgilerin yeniden inşası sayesinde, failde yeniden tanımlanma yoluna girdi. Ama failin tekrar geri döndüğü metafizik masası geçmişteki metafizik masası olmadığı gibi gerçeklik alanı içinde tanımladığı kendisi de eski fail değildir. Kısacası dönen de masa da artık başkalaşmıştır (Arkonaç, 2003; 2008a). Aslında fail dönüştüğü için metafizik

sofrası da farklı tanımlanmaktadır. Burada takip edilmesi gereken bu failin şahit olduğu eski kökenli ama kendi yüzünden dönüşmüş olan metafizik masayı nasıl yaşamaya karar vereceğidir. Bir şekilde yerel bir gerçeklik bilgisi içinden hakikatin inşası, metafiziğimin tükenmesini engelleyecektir demekle fazla ümitli konuşmuş olurum. Çünkü daha sonra açıklayacağım üzere özne ve fail bu ülkede büyük kırılmalar yaşamaktadır ve içeriklerini henüz geliştirmemiştir. Bu yeni benlik inşaları, gerçekliğin kendisini kendi failliğinde inşa etmekte ve bu onu gizil bir şekilde tüm güçlü (omnipotent) hale getirip benliğini şişirmektedir. Bu durumun hakikatin niteliğini etkilediği, tek boyutlu kendi şahsına özgü ve kendi varlığıyla sınırlı hale sokmakta olduğu ortadadır.

Özne ve Öteki

Özne ve öteki kavramları dünyanın bu iki farklı yakasında aynı dünyayı kurguluyor olabilir mi? veya dünyayı, aynı şekilde kurguluyor olabilir mi? Her iki kültürün kendi bilgi evrenlerinde inşa ettiği gerçeklik içerisinde özne ve öteki kavramlarının muhtevası nedir? Bu muhteva neye işaret eder? Aynı kavram çiftinin aranması doğru bir muhakeme olur mu?

Bu sorulara önce batı dünyasında kurgulanan benliğin/öznenin temeline dair kısa bilgilerle başlamak yerinde olacaktır.

Batıda sıradan bireyin hem gündelik hayatta kendini kavramlaştırmasında kullandığı bilgiyi belirleyen, hem de batılı bilim anlayışını belirleyen, bilginin dünyevileşme-sekülerleşme sürecidir. Dünyevileşme, çok kabaca gündelik yaşantıda bilginin ilahî bilgidir ayrışması şeklinde tarif edilebilir. Bu süreci dinler tarihi, sosyal tarih ve sosyoloji tarihi ile birlikte okumak gerekir. Düşünen zihin bir öznedir ve zihnin dışı dış dünyadır, kendi zihni dışındaki her şey dış dünyadır ve nesnedir. Kendisi bir özne(zihin) dir, ama zihinsel olarak onu idrak ettiği an, kendine

yansıdığı an zihnini, dış dünyadaki bir nesne gibi inceleyebilir (Terapi seansların temeli buna dayanır). Bu özne, bir diğer özne ile ilişkisini onun da özne oluşundan değil, nesne oluşundan hareketle kurar. Dolayısıyla nesnenin varlığının (yani karşısındaki insanın) kanıtı, bu öznenin kendisinden gelmelidir. Yani öznenin onu tanınması (recognition) ve kabulü şarttır. Kendinden olmayan her şey nesne konumundadır ve diğer kişiyi veya kişileri öteki olarak adlandırır. Eğer özne karşısındaki nesneyi yok sayıyorsa o yoktur. Bir dönem bu yok sayılan kadındı, derisi renkli olandı, doğulu insandı, işçi sınıfıydı... Öznenin diğerini (ötekini, bir başkasını) bir diğer özne olarak muhatap kabul etme süreci hâlen bir mesele olarak yaşanmaktadır.

İşte bu nokta, Batılı felsefedeki özne anlayışının psikolojiye yansıdığı yerdir. Psikolojide öznenin-bireyin diğer insanlarla ilişkileri ve etkileşimleri sürekli öznenin kendisinden, zihninden hareketle anlaşılma çabasıdır. Psikolojinin bugün hala yaygın bir şekilde kabul gören modernist, postpozitivist cephesinde, insan ve insana dair bütün kavramlaştırmaları, işlettiği muhakeme ve ürünü olan bilimsel bilginin tamamı, sözü edilen bu düşünce yapısı ve felsefe anlayışının yansımasıdır. Evrensel bilgiye ulaşmada insanı anlama teşebbüsleri, öznenin içeriğinin ve ona yüklenen rolün bütün dünyadaki insanlar için geçerli olduğu varsayımından yapılmaktadır.

Postmodernist psikoloji zihnin belirleyici olma özelliğini reddeder. İnsanların birbirleriyle konuşturlarken dünyalarını sürekli inşa ettiklerini öne sürer. Özne ve ona yüklenen misyon artık eleştiri altındadır. Öznenin diğer bireyle ilişkisini, kendi öznesinden değil ötekinin de özne oluşundan kurduğu, ortak bir etkileşim ve eylem alanında yani konuşma içinde inşa ettiği tartışılmaktadır (Edwards, Ashmore ve Potter, 1995, Potter, 1998). Bu görüş bir anlamda Batılı insanın ve onun ürünü olan psikolojik bilginin ötekini (diğer bireyi) fark etmeye başlaması şeklinde yorumlanabilir. Bununla birlikte özne bura-

da sadece biricik oluşunu kaybetmektedir. Kutsalın kovulmasıyla (Arkonaç, 2004/2015), baş başa kalman gerçekliğe dair referans bu sefer öznelere arası inşa edilene kaymıştır.

Öteki Batılı özne her zaman bir problemdir. Batının kendilik bilgisi kendini öteki üzerinden inşa etmek üzerine oturur bu sebeple de her zaman bir ben ve öteki yarılması yaşar. Hep bir öteki meselesi yaşamasının sebebi budur (Arkonaç, 2015). Peki bu öteki kimdi? Ben öteki yarılmasını bir benzetme ile açıklamaya çalışayım: Eski dijital olmayan fotoğraf makinelerinde çekilen her fotoğrafın önce bir negatifi elde edilirdi, bu negatif kağıda basılarak fotoğrafın kendisine ulaşırdı. Dolayısıyla fotoğraf basılabilmesi için her zaman negatife muhtaçtır ama basım sonrası bu negatife ihtiyaç yoktur çünkü fotoğraf artık kendini var etmiştir. İşte Batılı birey/özne için birey fotoğrafın kendisi ise bu fotoğrafın negatifi "öteki" denilendir. Dolayısıyla öteki, modernist düşünce ve getirdiği seküler dünyada reddedildi. Öteki bu özne için kendinde olmayan, olumsuz her şeydir (kendi gibi medenî olmayan, ilkel, geri, irasyonel, doğulu, müslüman ya da rasyonel olamamakla suçladığı kadın vb.). Bu durum postmodernizm ve o sıralarda yaşananların sosyolojik dönüşümleriyle, Aydınlanma'dan bu yana gelen mutlaklığı kaybetmeye başladı en azından öteki denileni fark etmeye (recognition) başladı. Gündelik yaşamındaki anlam kuruşlarında bu gerçeklik mutlaklığını kaybetti. Bu sebeple bugün Batılı birey için varlığının sebebi olan negatifinin farkındalığı, hem negatifin kendisi için hem de kendisinin bireylik inşası için yeni bir problemdir (Shotter, 2004).

Bu coğrafyada Türkçe konuşanlar için fotoğrafın negatifi, buranın paradigması değildir, fotoğrafın negatifi meselesi yoktur. Dolayısıyla gerçeklik ya da bir başka ifade ile kendilik bilgisi, kendini negatifile paylaşarak var edebildiği bir yer değildir. Aksine gerçeklik, kendilik bilgisi, içinde kendini bulduğu verili bir hâldir. Konuşmaya baş-

layıp sosyalleştikçe dolayısıyla kendini fark etmeye başladığı andan itibaren içine doğduğu idrak alanında verili bulduğu bir şeydir. Anlamlandırmakla yükümlü olduğu ve tüm iradesini kullanabileceği yegâne hâldir. İradesini gösterebileceği yegâne faillik alanıdır. Ama unutulmamalıdır ki failliğini ancak bu verili alanda (gerçeklik alanında) idrak edip kullanmaktadır. Kendisinde verili olmayan dolayısıyla da failliğinin geçersiz olduğunu bildiği hakikat alanında iradesi yoktur.

Bireyin kendini içinde bulduğu gerçeklik alanında "birey oluşunu" nasıl inşa ettiğini gözlemenin en iyi yollarından biri konuştuğu dile bakmaktır. Bu sebeple burada, bu coğrafyada öznenin kendini nasıl kurup anlamlandırdığını dolayısıyla karşısındakini ve kendini nereye nasıl oturttuğunu konuştuğu Türkçeyi inceleyerek anlatacağım. Batı dillerinde özneyi tanımlayan zamir-özne cümlesinin başında gelir. Türkçede ise gramer olarak zamir-özne her zaman hem gizlidir hem de eyleme eklenendir. Türkçe konuşmalarda kişi kendini ya da diğer kişiyi her zaman eylemden sonra tanımlayandır. Kısacası özne bütün Türkçe cümlelerde gizlidir ("Okula gittim"). Nadiren cümle başında, eylemin sorumlusu olarak vurgulanmak gerektiğinde kullanılır ("Ben götürdüm"). Bir başka ifade ile eylem Türkçede her zaman kişiden önce gelir. Önce eylem vardır sonra eylemin sahibi vardır bu sebeple *özne, eyleminde anlaşılandır*. Özneyi anlamak ve tanımlamak için eylemine bakılır. Eylem özneyi inşa eder ve öznenin konumunu belirler. Bu konuma baktığımızda da birazdan ele alacağım üzere eylemin sorumluluğu nadiren özneye aittir. Aslında Türkçede eylem kimseye ait değildir. Batı dillerinde ise özne her zaman cümleyi inşa edendir. Eylemi anlamak için özneye bakılır.

Türkçe asırlardır bu gizil özne yapısını çok iyi korumuştur. Bununla birlikte son 35-40 senedir cümlelerin anlam vurgularında bazı semantik vurguların ön plana çıktığını görüyoruz (Arkonaç, 2015b). Artık özne ey-

lemde anlaşılmak yerine eylem ikinci dereceye kaydırılıp, öznenin kendisi daha merkezi noktaya çekilmektedir. İnsanlar özellikle genç kuşaklar (bugün artık 40'lı yaşlarında olanlar) eylemin kendilerindeki etkilerini konuşmuyorlar, kendilerindeki yansımasını konuşmaya başladılar. Söz gelimi artık gündelik Türkçede eylemi önceleyen, özneyi ikincil kılan birtakım fiillerin (etmek, kılmak v.b.g) yerini eylemde özneyi işaretleyen fiiller özellikle de yapmak fiili almış durumdadır. Bununla birlikte öznenin kendindeki eylemi konuşurken, eylemi sahiplenmekten ya da üstlenmekten çok eyleme dair kanaatlerini vurgulamayı ön planda tuttuğu görülmektedir (Tekdemir, Arkonaç, Çoker, 2006). Yani, eylem halen öznesinden ve failinden bağımsız kalabilmektedir.

Tekdemir'in (Tekdemir, 2007) çalışmasında, Türkçe konuşanların evde, sokakta, işyerindeki karşılıklı etkileşimlerde birbirlerini kendi anlam dünyaları içinde diledikleri gözlenmektedir. Bir başka ifade ile birbirleri ile kendilerine dayalı, kendi anlam dünyaları içinde, kendi anlam dünyalarından konuşmaktadırlar. Kurdukları etkileşimde karşısındaki ile birlikte bir anlam inşasına pek gitmemektedirler. Bir benzetme ile sanki kimse kendi anlam kalesinin dışına adım atmamaktadır. Bu kalelerden çıkış ancak arkadaşların etkileşimlerinde görülmekte, zar zor olsa da ortak bir anlam inşası seyredilebilmektedir. Bu inşanın da rahatlıkla yapıldığı söylenemez. Çoker'in (2011) çalışmasında gözlediği gibi eğer taraflardan biri diğerini ("hu", "evet", "tabii tabii" şeklinde) olumlamıyorsa bu kişi bir tehdit olarak görülmekte ve olumsuzlanmaktadır. Çünkü anlamı diğerleriyle ortak kurmamaktadır. Kendi kurmaktadır. Kendini de yine kendisinin inşa ettiği bu anlam alanında kurmaktadır.

Kısacası konuşmalara bakıp öznenin kendisini nerede nasıl kurguladığı görülebilmektedir. Yine aynı çalışmalarımızdan gözlediğimiz üzere (Tekdemir, G.; Arkonaç, S.;

Çoker, Ç., 2006) özne konuşmalarında ve tabii ki düşüncelerinde, diğer kişide kendinde kurguladığı anlamın izlerini aramaktadır. Bir anlamda bu kendini baskın kılan, merkeze alan özne, konuşmalarda diğer kişiden aynı anlamın izdüşümünü görmek istemektedir. Bu izdüşüm beklentisini bulamadığında, bu sefer konuşmaları açık ya da gizil meydan okuma içerikli inşa etmeye başlamaktadır. Sanki konuşan taraflar kendi anlam kalelerinden konuşmaya geri çekilmektedir. Kale içinden diğer kaleye okunan meydan ise yine kendinden tahrikli, kendinden menkul soyut bir korkudan beslenmektedir ("Benim gibi değil", "Benim gibi düşünmüyor"). Kısacası argümentsiz meydan okumalar içinde kalınmaktadır.

Türkçe konuşmalarda öznenin kendine dair anlam inşasını kendinden menkul bir şekilde inşa ettiğini söyleyebilirim. Bu anlamda Batılı bireyin aksine işin içinde, öteki ya da diğer kişiler, öznelere ya da kimlikler yoktur. Bu yakada özne tam anlamıyla tek başınadır. Bir benzetme ifade edecek olursam özne bu yakada bir anlamda bir münzevidir. Münzeviliğinde ise çoğunlukla eylemsizdir ve failliği de şarta bağlıdır. Diğer insanlarla paylaştığı şey kendindeki bu tekil anlamaların diğer kişide var olup olmadığıdır. Belki de bu sebeple Tekdemir (2007) çalışmasında sokaktaki ya da evdeki konuşmaların aksine arkadaşların konuşmalarında az da olsa karşısındakinin ne demek istediği anlam inşalarına rast geldi. Eğer anlamın inşası bu derece tekil ise, diğer kişideki kendi varlığının kendi anlamının izdüşümünü ancak ve ancak ilişkiyi emniyete aldığı alanlarda arayabilmektedir. Sekülerleşmeyle kendine yaptığı vurgunun artması ona bu tekilliğini bir kere daha ama belki de ilk defa bu kadar açık göstermektedir. Bunun sebebini binlerce seneden beri eylem üzerinden kendini tanımlayan öznenin bu sefer içeriksiz ya da içini henüz dolduramadığı zihinsel tasarımlar (representasyonlar) sebebi ile yaşamasına bağlayabilirim. Beri yandan "Ben oluşlara"

vurgular ona yeni meseleler de açmaktadır.

Her şey Türkçe konuşan için yeni başlamaktadır, bu baş başa kaldığı yeni özneyi nasıl yöneteceğini ve ne ile yöneteceğini konusunda acemidir. Daha da önemlisi bu yeni ben oluşunu neye dayandıracağı ve muhtevasını ne ile nasıl oluşturacağı konusunda da pek bir zihinsel tasarımı yoktur. Bir başka ifade ile bu yeni ben içerik düzeyinde oldukça fakirdir.

Bizler Türkçe konuşur ve Türkçe düşünür iken 'öteki kimdir?' diye sorulduğunda size kişi kendinden olmayarı söyleyecektir. Yani anlam kalesinden baktığında kendi anlam izdüşümünü göremediği diğerinin kalesine işaret edecektir. Dolayısıyla öteki değildir o, sadece kendi gibi başka bir anlam kalesidir o kadar. Diğeridir. Türkçe konuşmalarda birey kendini batıdaki gibi diğeri (öteki) üzerinden inşa etmez, diğerini kendisinin durduğu yerden tanımlar, içini doldurur ve kendini meşru ve olumlu kılar. Bu sebeple Türkçe konuşmalarda batıda olan bir ben-öteki yarılması yoktur. Burada birey kendi izdüşümünü diğer kişide arayarak kendini var edebilmektedir. Tıpkı şimdiki gençlerin konuşmalarında yaygın olarak kullandıkları 'Aynen Kanka' diyerek ya da sık sık kullandıkları 'aynen' cümlecigi ile karşılıklı aynı şeyi anladıklarını ifade etmeleri gibi. Bu anlamda birey, birey olmak için burada sürekli bir diğerine muhtaçtır. Ama kaçırılmaması gereken nokta, diğerleriyle inşa edilen bu gerçekliğin yani anlamın, bireyin kendisine yani bireye içkin olduğudur. Bu içkinlik unutulmamalı ki diğeri üzerinden inşa edilen bir anlam içkinliği değildir. Batıda öteki ben'den bağımsız değildir. Burada ise bağımsızdır bir başka ben'dir ama bu bağımsız olanın tanınabilmesi (recognize) ben'in kendi anlamalarının, bu diğerinde izlerini görmesine bağlıdır ('aynen kanka'; 'aynen'). Dolayısıyla burada batılı anlamda bir öteki yerine hep bir diğeri vardır ve diğerinde kendiliğinin izdüşümleri aranır.

Bu konuyu hem açıp hem de biraz genişletirsek, öznenin burada diğer özne ile bir meselesi vardır. Kendi izdüşümünü arama meselesi vardır ki bu da aslında toplumsal düzeyde ya da kişiler arası etkileşimlerde, kendini diğerleri karşısında meşrulaştırma meselesidir. Varlığından şüphesi yoktur mesele diğerinin bu varlığı kendisi gibi idrak etme meselesidir.

Bu tartışmalar ışında hegemonik söylemlere karşı alternatif söylemlerin duyulur hale gelmiş olmasının bir sebebinin de mikro düzeyde öznenin kendine yaptığı vurguyu artırma talebi olduğu ileri sürülebilir. Nitekim Türkiye'de Kürt, Ermeni, Arap gibi etnik gruplarla baskın grupların karşılıklı yaşadığı sert sürtüşmeler bu yüzden ortaya çıkmaktadır. Ayrıca son dönemlerde göçmenlere karşı kendiliğini ön plana çıkarma ve meşrulaştırma sorunsalının altında da bu yatmaktadır. Anlam inşasında diğerinde kendi izdüşümünün olmadığı ya da olamayacağı iddiası vardır. Özellikle bu iddia son dönemlerde göçmen olan diğerlerinde kendi izdüşümünü bulamama ya da bulamama tehdidi, sosyolojik dönüşümlerle gittikçe ağırlaşmaktadır.

Faillik öznenin gerçeklik alanındaki eylemidir. Bu özne nasıl bir faillik icra etmektedir?

Fail

Batılı özne düşünen özne olarak gerçekliğe dair bilgiyi kendinde seyretmekte, failliğini varlığına dair soruya dayandırmaktadır. Bu sebeple failliğin her türlü işleyiş kuralı ve sorumluluğu ona aittir. Yirminci yüzyılın sonunda failliğini ötekinin zihnini tanıdığını ilan ederek özneler arasına taşıyıp sonra da bireysel "failliğin öldüğünü" ilan ederek, kişiler arası konuşmalara yerleştirmeye başlamıştır. (Potter,1998). Bir diğer anlatımla, postmodernist Batılı dünyada gerçekliğin kişiler arası gündelik konuşmalarda sürekli dönüşüp değiştiği öne sürülünce, öznenin bir varlık (existence) olarak biricik be-

lirleyen oluşu bitmiş bu suretle de failliği bulanıklaşmıştır. Bu sebeple kimlikler üzerinden anlaşılmaya çalışılan bir dünya yaratılmıştır. Öznenin değil kimliğin taşıdıklarına göre kurulan eylemler ön plana çıkarılmıştır. Bir anlamda konuşan kendini kimliklerin içinde ifade etmekte ve failliğini buna dayandırmaktadır.

Burada ise öznenin bilinebilir bilgi yani gerçekliğe dair bilgi ile bilinemeze dair bilgi ayırımı devam ettiğinden öznenin üzerinde failliğin böylesi bir ağırlığı yoktur. Fail bilinebilir olanın yani gerçekliğe dair bilginin aranıp bulunmasıyla yükümlüdür bu sebeple her türlü bilgiye (bilimsel ya da sağduyu kökenli bilgiye) başvurarak "nasıl" sorusunu açıklar. Şimdilerde failliğin yaşadığı hal ise, öznenin kendine yaptığı vurgudan dolayı sorumluluğunu, failliğini yeniden tanımlama mücadelesidir (konuşmalarda ben'den bize kayışları; Tekdemir, Arkonaç ve Çoker,

2006). Yüzyıllardır, kendini eyleme göre kurgulayan kişi /özne, kendini eylemin önüne geçirmesiyle birlikte artık kucağında bu eylemi nasıl üstleneceği gibi bir problemle karşı karşıya. Söz gelimi 'Giriş yaptı' gibi bir ifade ile her gün sık sık karşılaşıyoruz, fiilin (girmek) isim haline sokularak yanına fiil olarak sürekli kendi eylemini vurgulayan 'yapmak' fiilinin kullanılıyor olması akla birtakım tartışmalar getirmektedir. Özne burada eylemini 'kendileştirme eğiliminde midir? Bir başka ifade ile eylemi öznenin iradesine mi vermektedir? Eylemi kendinde tanımlama çabası olabilir mi? Yoksa sadece kendine yaptığı vurguyu mu artırmak derdindedir? Bunların hepsi araştırılmayı ve üzerinde düşünmeyi gerektirmektedir.

Son olarak şunu ifade etmek isterim ki, dünyaya dair tasarım, içinde eyleyen öznenin tasarımını yansıtır ve bu tasarım 2000 seneden sonra Türkçe'de yeniden kurgulanmaktadır. ■

Kaynaklar

- Arkonaç, S. (2003).Psikolojideki Özne Kavramı ve Türkiye'deki Özne Kavramı Üzerine Bazı Düşünceler. İ.Ü.Sosyoloji Dergisi 7(3) 11-22.
- Arkonaç,S. (2004/2015 2.Baskı) Kartezyen Olmayan Özne, Öteki, Fail ve Yerel Gerçekliğin İnşası. S.Arkonaç (eds) *Doğunun Batının Yerelliği: Bireylik Bilgisine Batının Yerelliği: Bireylik Bilgisine Dair*. Hiperlink Yayınevi. İstanbul.
- Arkonaç, S. (2008a).Bu coğrafyada öznenin, anlamın, gerçekliğin ve hakikatin inşası İ.Ü.Sosyoloji Dergisi, 3(15) 2007/2 1-22.
- Arkonaç,S. (2008b).Psikolojide İnsan ve 21.yüzyıl:Psikolojide ben ve öteki, doğu ve batı. 15.Ulusal Psikoloji Kongresi 3-5 Eylül 2009 İstanbul açılış konuşması olarak sunulmuş bildiri 2010,
- Arkonaç, S. (2008a).Bu coğrafyada öznenin, anlamın, gerçekliğin ve hakikatin inşası İ.Ü.Sosyoloji Dergisi, 3(15) 2007/2 1-22
- Arkonaç, S. (2009).Psikolojinin dili: İktidarın dili. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi,3.dizi 16.sayı 2008/1,55-66.
- Arkonaç,S. (2010). Kollektif Bilinç/Kollektif Temsiller: Wundt ile Durkheim. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi,3.dizi 21.sayı 2010/2, 103-114. <https://istanbul.academia.edu/SibelAArkonaç>
- Arkonaç,S. (2011).Türkiyede bilgiyi ele almada meseleler İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi Korkut Tuna'ya Armağan Sayısı ,3.dizi 22.sayı 2011/1 483-494
- Arkonaç,S.(2015b) Psikolojide Bilginin Eleştirel Arkapları. Hiperlink, İstanbul
- Arkonaç, S. (2017) Psikolojide Söz ve Anlam Analizi: Niteliksel Duruş. Hiperlink Yayınevi, İstanbul
- Arkonaç,S. (2019) Bugün Türkçe Konuşan Kişi Kimdir? Ya Da 21.Yüzyılda NefsiN Pür Melali Sosyoloji Divanı, Yıl: 7 Sayı: 13 | Ocak - Haziran 2019, s/153-172
- Arkonaç,S.ve Aygül,Z.(2016). 'Bence' ve 'Bana Göre' derken İnşa Edilen Kendilikler ve İcraatları. S. Arkonaç (Hz)Söylem Araştırmaları. s/ 9-30 Hiperlink İstanbul
- Arkonaç,S. Tekdemir-Turtdaş,G. Ve Çoker,Ç. (2012). "Kürt sorununu" açıklamada kişi-

- sel duruş inşası ve mesafe alışlar. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Kış 2012 cilt:11 sayı:39 (251-261) <http://www.esosder.org/dergi/39251-261.pdf>
- Burr, V. (1998) Overview: Realism, Relativism, Social Constructionism and Discourse I. Parker (ed.) Social Constructionism, Discourse and Realism. Pp:13-26. Sage Publication: London. <http://sibelarkonac.blogspot.com.tr/2014/09/burrv.html>
- Cesur, S. (2002) "Depremi Nedensel Açıklamaları", İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Çoker, Ç. (2011) Öznel Ötesi Bir Konuşmanın Söylemsel Analizi. Psikoloji Çalışmaları Dergisi 31 (2011) 119-131 <http://www.iu-dergi.com/index.php/psikoloji>
- Danziger (1994) Constructing The Subject: Historical Origins Of Psychological Research (Cambridge Studies in the History of Psychology) Cambridge University Press: Cambridge UK
- Demir, Ö. (1997). Bilim Felsefesi. Vadi Yayınları: İstanbul
- Edwards, D., Ashmore, M. And Potter, J. (1995). "Death and Furniture: the rhetoric, politics and theology of bottom line arguments against relativism." History of the Human Sciences vol:8 No:2 s:25-49. http://sibelarkonac.blogspot.com.tr/2014/09/edwardsd_25.html
- Göle, N. (2024). Modern Mahrem (15. baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Harré, R. (1998) Singular Self . Sage Publication: London
- Moscovici, S. (1997). "Social Representations Theory and Social Constructionism" (<http://www.nsu.ru/psych/internet/bits/mosc1.htm>)
- Koç, Y. (2006a). Anadolu Mayası. Türkiye Günlüğü Sayı 84, Bahar 2006, 5-39. Ankara.
- Koç, Y. (2006 b). Anadolu Mayasında Toplum. Türkiye Günlüğü Sayı 85, Yaz 2006, 5-47. Ankara.
- Koç, Y. (2022). Anadolu Mayası : Türk Kimliği Üzerine Bir İnceleme. (6. Baskı), Cedit Neşriyat, Ankara.
- Paker, O. (2004/2015). "Batı Dışı Toplumlarda Sosyal Psikolojiyi Yeniden Düşünmek: İnşacı Yaklaşımın İmkanları Üzerine Bir Deneme", S. Arkonaç (hızr.) Doğunun Batının Yerelliği: Bireylik Bilgisine Dair. 2. Baskı HiperLink Yayınları,
- Potter, J. (1998) Fragments in the Realization of Relativism. I. Parker (Hz.) Social Constructionism, Discourse and Realism. s:27-46. Sage Publication: London.
- Tekdemir, G., Arkonaç, S. A., Çoker, Ç. (2006). Konumlandırma Teorisi: Türkçe Yapılan Konuşmalarda Seyreden Konumlanışlar. 14. Ulusal Psikoloji Kongresi 6-8 Eylül 2006 Ankara, Serbest Bildiri
- Tekdemir, G. (2007) Türkçe konuşmalardaki sıra alışlarda onarım mekanizmaları. Doktora Tezi İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Wittgenstein, L. (1953/2007). Felsefi Soruşturmalar (Philosophische Untersuchungen) (çev.: Haluk Barışcan). Metis Yayınları: İstanbul.
- Teşekkür**
Makalenin yazılışı esnasında yorum ve destekleri için sevgili genç melektaşlarım Hilal Beşikçi'ye ve Dr. Sabâ Başoğlu Yavuz'a çok teşekkür ederim.

Akademik Temsilcilerimiz

ADANA

Kozan: Okan Arık (535) 452 14 63

ADİYAMAN

Üniversite: Doç. Dr. M. Emin Dinç (533) 0485320

AFYON

Merkez: Hüseyin Tutumlu (532) 667 63 60

AKSARAY

Faruk Özçınar (539) 461 57 57

ANTALYA

Merkez: Hasan Tülkay (535) 768 02 55
Muratpaşa: M. Uğur Parlak (532) 323 81 23

AYDIN

Merkez: Bünyamin Esen (256) 214 23 52
Söke: Yakup Ezber (535) 741 75 79

BAYBURT

Hüsnü Yağmur (505) 829 69 00

BALIKESİR

Av. Tunahan Demiray (507) 733 44 91

BİLECİK

Üniversite: Doç. Serhan Yücel (533) 394 28 28
" " Doç. Halim Demiryürek (532) 291 31 83

BOLU

Üniv: Doç. Dr. Recep Temel (542) 635 97 21

BURSA

İnegöl: Mehmet Cıranoglu (555) 813 43 64

ÇORUM

Alaca: Mustafa Özarslan (505) 920 86 71

DENİZLİ

Üniv: Prof. Dr. Feyzullah Eroğlu (532) 5246885

ERZİNCAN

Merkez: Kemal Çalık (536) 469 76 26
Üniversite: M. Âkif Ayvaz (554) 690 08 74
" " : M. Âkif Yalçın (536) 898 39 38

GAZİANTEP

Merkez: Oğuzhan Saygılı (505) 276 41 58

GİRESUN

Üniversite: Dr. Nazım Kuruca (535) 270 64 19

GÜMÜŞHANE

Üniversite: Fatih Yalçın (506) 328 47 90
Merkez: Selim Yalçın (533) 445 64 09

HATAY

Reyhanlı: Fevzi Yalçın (535) 879 94 77

İSTANBUL

Marmara Üni. Dr. Ali Karaca (542) 8243992
Sirkeci: İsmail Küçükkinç (532) 354 20 18
Yeşilköy: Mustafa Bağcı (507) 445 42 66

İZMİR

Kâtip Çelebi Üniv. İ. Atilla Acar (555) 6653197

KARS

Kafkas Üniv: Arş Gör. Dinçer Atay (554) 6719594

KASTAMONU

Yasin Ayata (505) 750 14 71

KAYSERİ:

Merkez: Av. Mehmet Temir (551) 704 73 58
Üniv. Dr. İbrahim Bozbıyık (530) 608 62 45
" " : Dr. Rıdvan Karabulut (542) 843 43 16

KIRKLARELİ

Babaeski: Bülent Tokat (535) 358 42 42
Lüleburgaz: Recep Güder (505) 910 85 20

KIRŞEHİR

Üniversite: Burak Can (535) 584 44 87

KOCAELİ

Merkez: Volkan Şenel (532) 310 16 75
Hereke: Sadettin Çalık (533) 541 50 19
Körfez: Nevzat Yüksel (546) 491 22 88
Üniv. Prof. Dr. Yusuf Bayraktutan (532) 4639179

KONYA

Üniv. Prof. Dr. Necmi Uyanık (505) 884 77 07

KÜTAHYA

Üniversite: Doç. Dr. Özgür Önder (532) 716 08 13

MANİSA

Üniversite: Halûk Doğan (506) 890 76 27
Merkez: Ali Emül (532) 381 67 21

MUĞLA

Prof. Dr. Namık Açıkgöz (532) 790 96 60

ORDU

Merkez: Ömer Umur (505) 236 71 46

OSMANİYE

Üniv: M. Fâzıl Himmetoğlu (535) 502 50 93

SAKARYA

Üniv. Dilşad Türkmenoğlu Köse (505) 51514 00
Karasu: Ceyhan Bostan (505) 633 16 23